

УДК 371.132:378.147

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СТУДЕНТІВ -ПСИХОЛОГІВ У ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Г.Ю.Микитюк

Розглядаючи питання ефективної професіоналізації, що являє собою розвиток та саморозвиток особистості в процесі засвоєння та відтворення професійної культури, що разом з професійними знаннями, вміннями та навичками, досвідом творчої діяльності включає сукупність норм поведінки, взаємовідносин та певну систему цінностей, пріоритетне значення ми віддаємо професійно-значущим особистісним якостям, а саме креативності.

Ключові слова: адаптація, етичний кодекс, особистість, практикуючий психолог, мотивація, структурні елементи психологічної підтримки.

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ В ПЕРИОД АДАПТАЦИИ К ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМУ ПРОСТРАНСТВУ

Г.Ю. Микитюк

Рассматривая вопрос эффективной профессионализации представляет собой развитие и саморазвитие личности в процессе усвоения и воспроизведения профессиональной культуры, рядом с профессиональными знаниями, умениями и навыками, опытом творческой деятельности включает совокупность норм поведения, взаимоотношений и определенную систему ценностей, приоритетное значение мы отдаем профессионально значимым личностным качествам, а именно креативности.

Ключевые слова: адаптация, этический кодекс, личность, практикующий психолог, мотивация, структурные элементы психологической поддержки.

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR STUDENTS-PSYCHOLOGISTS IN THE PERIOD OF ADAPTATION TO THE EDUCATIONAL SPACE

G. U. Mykytiuk

The primary aim of the research is to highlight the principles of professional ethics code as the basic document in socio-pedagogical deontology, and characterize moral qualities, values stimulating self-actualization of future professionals in the educational process.

The focus of this research is in the area of considering the effective professionalisation as the development of self and personality in the process of learning and implementing professional culture, which is next to the professional knowledge, abilities and skills, experience of creative activity includes a set of rules of behavior, relationships and a system of values, the priority is given to vocational important personal qualities such as creativity.

Key words: adaptation, code of ethics, personality, a practicing psychologist, motivation, structural elements of psychological support.

Проблема оптимізації професійної підготовки фахівця в галузі практичної психології є не тільки актуальною, але й дуже важливою, оскільки вона визначається постійно зростаючою потребою нашого суспільства в висококваліфікованих, конкурентноспроможних кадрах. Тому проблема ефективної цілеспрямованої дотрудової інституційної професійної соціалізації майбутніх фахівців вимагає комплексного теоретико-методологічного та практичного вирішення, розробки концептуальної моделі професіоналізації та впровадження в навчально-виховний процес новітніх методів, технологій вдосконалення професійної діяльності з урахуванням останніх наукових досягнень.

Зміст сучасної освіти значною мірою визначає і закладає основу для нарощування наукового, економічного, кадрового потенціалу держави, відродження та розвитку національної культури, духовної єдності українського народу, забезпечує вихід вітчизняної науки, культури, економіки, техніки на міжнародний рівень. Навчання, виховання та розвиток майбутньої інтелектуальної, творчої еліти відбувається тепер, під час навчально-виховного процесу, і тому проблема пошуку, відбору та розвитку

обдарованих дітей є актуальною для нашої молоді незалежної Держави.

Аналізу проблеми створення організаційних структур, які були б спроможні поліпшити якість виховання майбутніх фахівців, присвячені дослідження відомих психологів, управлінців, економістів, філософів, політологів, соціологів, педагогів (І.П.Волков, О.О.Леонов, Г.А.Дмитренко, О.М.Бандурка, О.Е.Коваленко, В.Г.Кремінь, В.О.Кудін, Ю.М.Ємельянов, О.Г.Романовський, В.А.Друзь, О.С.Пономарьов та інші). Аналіз наукової літератури показує, що психологічна підтримка виступає як складне утворення, що сприймається особистістю як переживання деякого суб'єктивного почуття упевненості у собі, що виникає під час співпереживання, одержання якої-небудь допомоги від різних категорій людей.

За своєю сутністю психологічна підтримка є полісуб'єктивним процесом, спрямованим на допомогу в становленні й розвитку особистості, при якому сторона, що здійснює допомогу, виявляється супутником іншої сторони – суб'єкта, що потребує допомоги (реципієнта).

Вихідні основи для побудови моделі психологічної підтримки в науці закладено працями С.Л.Рубінштейна, А.В.Петровського, В.А.Петровського, Д.Н.Узнадзе, Б.Г.Ананьєва й представників гуманістичної психології – Г.Олпорта, А.Маслоу, К.Роджерса й інші.

Мета статті – виокремити засади професійного етичного кодексу як основоположного документа в соціально-педагогічній деонтології, а також охарактеризувати фахові моральні якості, ціннісні орієнтації стимулювання самоактуалізації особистості майбутніх фахівців у навчально-виховному процесі.

Психологічна служба забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психічного розвитку дитини, раннє виявлення, попередження і подолання різноманітних психічних аномалій або несприятливих факторів соціального оточення, що можуть призводити до негативних наслідків, а також профілактику відхилень у розвитку особистості та їх психокорекцію. Це особливо важливо нині, коли зросла кількість психічних порушень у підлітків: проблема суїцидів у цьому віці вийшла за межі клінічних випадків і стала для суспільства однією з найбільш актуальних.

У своїй діяльності психолог передусім повинен керуватися інтересами дітей і працювати в тісному контакті з батьками, педагогічними працівниками, адміністрацією закладу освіти.

На наш погляд, серед завдань, які стоять перед шкільною психологічною службою, є виділити передусім організацію індивідуально-психологічної допомоги в подоланні труднощів особистості: у спілкуванні, контактності, навчанні.

Не виключаємо й інших, не менш важливих чинників роботи психологічних служб, таких як планування послідовності уроків у навчальному розкладі, складання гнучких навчальних планів і програм тощо. Це дало б змогу навчальним закладам розширити їх реальні та потенційні можливості.

Пріоритетними напрямками психологічного забезпечення навчально-виховного процесу закладів освіти є:

- профілактика девіантної поведінки, прогностика суїциду серед підлітків;
- удосконалення професійного рівня практичних психологів у закладах освіти, оволодіння інноваційними техніками, підходами сучасної психологічної науки;
- розробка та упровадження єдиного системного підходу до психодіагностики дітей різних вікових груп;
- упровадження цільових поглиблених соціально-психологічних досліджень аналітичного, прогностичного, моніторингового характеру;
- удосконалення науково-методичної роботи щодо підвищення кваліфікації практичних психологів у системі освіти.

Будучи спрямованою на різноманітні потреби людей, які потрапили у складні життєві обставини, та активізацію потенціалу їх життєдіяльності, практичний психолог не може обійтися без спеціалізованих знань, вмінь та навичок з патопсихології, дефектології, психокорекції, психодіагностики. Основи знань з таких дисциплін найбільш необхідні для роботи з дітьми, які часто виступають клієнтами практичного психолога. Оскільки центральним об'єктом психології є особистість, її потреби, мотиваційна та пізнавальна сфери, спрямованість індивідуальності у всій багатоманітності проявів, сучасний практичний психолог повинен глибоко розуміти моральні, психологічні регулятори життєдіяльності людей, повинен бути здатним і готовим прийти на допомогу, надавати її кваліфіковано, доброзичливо, терпеливо [1, с. 116].

Варто зазначити, що серед практикуючих психологів, які працюють у сфері вищої освіти, відсутня єдність у визначенні основних цілей, завдань та напрямків діяльності психологічної служби вишу.

Аналіз літератури з проблем організації та функціонування психологічної служби, а також існуючого досвіду її роботи у ВНЗ України засвідчує, що необхідність створення психологічної служби у вищому навчальному закладі не можна розглядати лише з позиції забезпечення традиційної психологічної допомоги студентам, науково-педагогічним працівникам та адміністративно-управлінському персоналу вишу [6-8].

Досвід організації роботи психологічної служби ВНЗ підтверджує необхідність забезпечення спадкоємності профорієнтаційної роботи у школі й професійної підготовки у виші та формування професійної готовності студентів до майбутньої трудової діяльності.

Саме психологічна готовність створює необхідні умови для успішної професійної адаптації, освоєння професії, розвитку професійної майстерності, досягнення вершин професійної діяльності, постійного самовдосконалення і саморозвитку.

Здебільшого у психологічній науці дотримуються думки, що психологічна готовність є особливим психічним станом. При цьому прийнято розрізняти два види психологічної готовності: тимчасовий стан готовності і тривалу готовність як стійку характеристику людини, яка «будучи завчасно сформованою» є передумовою успішної діяльності.

Тривала готовність розглядається як стійка система професійно важливих якостей особистості, її досвіду, знань, навичок, вмінь.

М.Д'яченко та Л.Кандилович вважають, що тривала психологічна готовність включає: а) позитивне ставлення до певного виду діяльності, професії; б) адекватні професійні риси характеру, здібності, темперамент, мотивація, в) знання, уміння, навички; г) стійкі професійно важливі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційні та вольові процеси.

В межах особистісного підходу визначають психологічну готовність як сукупність якостей, властивостей, особливостей соціального досвіду тощо, які повинні бути притаманні особистості, психологічно готовій до діяльності, зокрема, діяльності професійної. Відповідно, під психологічною готовністю до професійної діяльності розуміють також комплекс мотивів, знань, умінь та навичок, особистісних якостей, які забезпечують успішну професійну діяльність. В цьому випадку виділяють функціонально пов'язані між собою та взаємозумовлені компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний. І саме вони, їх специфіка, визначатимуть стан готовності до конкретної професійної діяльності.

Мотиваційний компонент психологічної готовності, як відомо, є сукупністю мотивів, адекватних цілям і завданням професійної діяльності. Він підтримує належний рівень активності, регулює зміст професійної активності. Мета як мотиваційно-спонукальний зміст свідомості конкретизує чого хоче, до чого прагне суб'єкт діяльності. У ній зосереджені два суттєві компоненти людської діяльності: спосіб її досягнення та спонукання.

Не зважаючи на значний обсяг теоретико-експериментальних досліджень мотивації все ж недостатньо досліджень мотиваційної складової таких видів діяльності як ігрова, комунікативна, спортивна, наукова, творча, трудова тощо, а також різних форм поведінки та вчинків людини [1-2;4].

Найчастіше в поле зору дослідників потрапляла мотивація навчальної діяльності дітей шкільного віку. При цьому переважно вивчалася мотивація як визначальний компонент навчальної діяльності учнів молодших класів [4-5].

Проблемою мотивації навчальної та інших видів діяльності у підлітковому та старшому шкільному віці, які сприяють становленню особистості в ці вікові періоди, дослідники цікавляться вже менше.

Стосовно ж досліджень мотивації студентської молоді, то здебільшого вивчається мотивація вибору професії, що є природним з огляду на вікові характеристик, а також мотивація вибору конкретного навчального закладу [4].

Тому ми, досліджуючи мотиваційну складову психологічної готовності, вдалися до вивчення специфіки цільової спрямованості особистості та структури мотивації навчання у виші.

Ми ставили за мету з'ясувати, по-перше, чи є професійний мотив (тобто прагнення оволодіти професією) домінуючим у структурі мотивації і як змінюються його питома вага в процесі навчання; по-друге, ми прагнули виявити вплив позитивного ставлення до професії на домінуючу сферу професійної спрямованості та ієрархію цілей особистості.

Це визначило вибір методики дослідження та специфіку аналізу його результатів.

Для діагностики мотиваційної сфери використовувалася методика «Мотивація навчання у вузі» (Т.Ільїної). Вона дає змогу виявити рівень сформованості трьох основних мотивів навчання у вищому навчальному закладі: «набуття знань» (або пізнавальний), «оволодіння професією» (або професійний), «отримання диплому» (прагматичний).

Для вивчення професійної готовності як суб'єктивного стану особистості, який означає бажання і здатність займатися певним видом професійної діяльності, було використано методику Л.Кабардової «Опитувальник професійної готовності», що передбачає самооцінку людиною своїх схильностей і можливостей. Результатом діагностики є визначення професійної готовності до одного з типів професій «людина-людина», «людина-техніка», «людина-знакова система», «людина-художній образ», «людина-природа». Водночас ця методика виявляла ставлення людини до одного з типів професій.

Результати, отримані за допомогою методики Л.Кабардової, використовувалися нами для відбору

осіб з позитивним ставленням до професій типу «людина-людина».

Саме ця категорія досліджуваних обстежувалася за допомогою методики дослідження цільової спрямованості особистості Я. Васильєва, яка забезпечує репрезентацію мотиваційно-потребнісної сфери, а психосемантичний аналіз «завершених речень» дозволяє визначити ступінь усвідомлення провідних потреб і мотивів особистості; рівні цільової спрямованості (егоцентричний (меркантильний), престижний (усвідомлений), альтруїстичний) та ієрархію цілей.

Майбутні психологи найважливішою якістю для самоактуалізації своєї особистості вважають справедливість, яку вони розуміють як порядність, законність, незаплямованість. Для психологів, представлених дівчатами, важливими виявились здатність до любові та доброта. Студентки схильні більше приймати інших, піклуватися про них, більше перейматися їхніми потребами, ніж своїми, що дещо знижує адаптаційні можливості. Але для самореалізації цій групі студентів необхідна автономія та незалежність. Найменш вираженими у психологів є демократичні риси характеру.

Зовсім іншу ієрархічну структуру мають запропоновані якості у студентів-педагогів. Першу позицію вони віддали інтуїції та глибині почуттів. На думку досліджуваних, неможливо обійтися без почуття гумору. Педагоги схильні більше приймати себе, бути відкритими активному сприйняттю реальності. Проте, досліджуваним необхідно усвідомити індивідуальні особливості, що дозволить проявляти демократичність, спонтанність та творчість у майбутній професійній діяльності та повсякденному житті. Потреба у самоті є найменш значущою якістю для опитуваних обох груп, що пояснюється віковими особливостями студентської молоді, активним пошуком себе у світі.

Особливо важливою для розвитку концепції психологічної підтримки є ідея суб'єктності особистості. Її зародження пов'язано із працями Л. С.Виготського, де обґрунтовано діяльнісний підхід до розуміння людини й С.Л.Рубінштейна, у працях якого було розкрито єдність свідомості й діяльності, а також показано, що особистість є насамперед суб'єктом, носієм власної активності

Сама особистість визначається С.Л. Рубінштейном через триєдність таких складових:

- чого хоче людина, що для неї є привабливим (це так звана спрямованість як мотиваційна система особистості, цінності, установки, ідеали),
- що може людина (це її здатності й дарування),
- що є вона сама – тобто, що з її тенденцій, установок і поведінки закріпилося в її характері.

Такий підхід обґрунтовує значення цілісного розгляду людини у процесі надання психологічної підтримки.

Масштабність і складність проблем, які встають перед юнаками й дівчатами на порозі їхнього дорослішання, вимагають професійної психологічної допомоги. Однак у реально існуючій освітній системі студенти не завжди мають можливість одержувати кваліфіковані консультації психологів, і, тим більше – фахівців-психотерапевтів. Викликає стурбованість домінування неспецифічних сфер спрямованості особистості, що не створює необхідних умов для професійного становлення, не забезпечує професійного зростання та саморозвитку у майбутньому.

Проведене дослідження дозволило сформулювати визначення психологічної підтримки студентів у процесі адаптації до навчання виші як виду міжособистісної взаємодії, спрямованого на психологічну допомогу студентам в адаптації, у ході якого здійснюється персоналізація як студентів, так і осіб, що надають цю допомогу.

Таке розуміння дозволяє виділити основні структурні елементи моделі психологічної підтримки.

1. Об'єкт (суб'єкт) психологічної підтримки – студенти молодших курсів вузу.
2. Предмет психологічної підтримки – процес спільного зі студентом визначення можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), що заважають збереженню людської гідності, самостійному досягненню бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, способі життя.
3. Суб'єкт психологічної підтримки – особи, що надають психологічну допомогу в процесі адаптації до навчання у виші, викладачі, куратори, практичні психологи, самі студенти.
4. Зміст психологічної підтримки – допомога у становленні й розвитку особистості в процесі адаптації.
5. Мета психологічної підтримки – розвиток особистості у процесі соціально-психологічної адаптації студентів.
6. Завдання, вирішення яких забезпечує досягнення мети:
 - сприяння студентам у реалізації їхньої потреби у персоналізації;
 - розвиток здатності до самовизначення, саморозвитку.
 - допомога у виборі оптимальних стратегій самоздійснення;
 - допомога у знаходженні чіткої перспективи свого становлення як фахівця: розвиток впевненості в собі й своїх силах; розвиток позитивного самовідношення, почуття власної значущості; вироблення активної життєвої позиції.

Затребуваність такої моделі визначається соціальною ситуацією розвитку в студентському віці, що характеризується загостренням потреб у безпеці, у високому рівні впевненості у собі й своїх силах, у знаходженні почуття власної гідності й значущості, у внутрішній гармонізації всіх сторін свого життя.

Викликає стурбованість домінування неспецифічних сфер спрямованості особистості, що не створює необхідних умов для професійного становлення, не забезпечує професійного зростання та саморозвитку у майбутньому.

Результати наших досліджень нашоухують на думку про необхідність цілеспрямованого формування мотивації навчально-професійної діяльності студентів у процесі набуття професії шляхом запровадження спеціальних тренінгових та корекційних занять, спрямованих на розвиток мотиваційно-цільової сфери майбутнього педагога, психолога. Виявлена специфіка цільової спрямованості особистості доводить доцільність обов'язкового професійного відбору при вступі на педагогічні, психологічні спеціальності та професійної орієнтації майбутніх абітурієнтів.

Література

1. Вандзюк О. В. Соціальна робота з клієнтами / Соціальна робота в Україні: теорія і практика: пос. для підв. квал. прац. центрів соц. служб для молоді. – 3-я ч. / За заг. ред. А. Я. Ходорчук. – К. : ДЦССМ, 2002. – С. 115-121.
2. Вступ до соціальної роботи: навч. пос. для студ. вищих навч. закл. / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миновича. – К. : Академ видав, 2005. – 304 с.
3. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка : Навч. пос. / За ред. М. Боришевського, Г. Бевз. – К., 2005. – С. 15.
4. Зверева І. Д. Професійний етичний кодекс – нагальна вимога часу / І. Д. Зверева // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – № 3. – С. 33-40.
5. Долінська Ю. Г. Самоактуалізація особистості майбутнього психолога у процесі професійної підготовки : Дис. ... канд. психологічних наук: 19.00.07. / Ю. Г. Долінська. – К., 2000. – 200 с.
6. Мова Л. В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : Автореф. Дис. ... канд. психологічних наук: 19.00.07 / Л. В. Мова. – Нац. пед ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2003. – 20 с.
7. Товажнянський Л. Л. Проблемы формирования гуманитарно-технической элиты: методологический аспект / Л. Л. Товажнянський, А. Г. Романовський, Г. П. Зубарь, А. Л. Топтыгин // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2003. – № 1. – С. 3-17.
8. Романовський А. Г. Новые принципы подготовки гуманитарно-технической элиты в НТУ «ХПИ» / А. Г. Романовський // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2003. – № 2. – С. 29-36.

References

1. Vandzyuk O. V. Sotsial'na robota z kliyentamy / Sotsial'na robota v Ukrayini: teoriya i praktyka: pos. dlya pidv. kval. prats. tsentriv sots. sluzhb dlya molodi. – 3-ya ch. / Za zah. red. A. Ya. Khodorchuk. – K. : DTsSSM, 2002. – S. 115-121.
2. Vstup do sotsial'noyi roboty: navch. pos. dlya stud. vyshchychkh navch. zakl. / Za red. T. V. Semyhinoyi, I. I. Mynovycha. – K. : Akadem vydav, 2005. – 304 s.
3. Dity derzhavnoyi opiky: problemy, rozvytok, pidtrymka : Navch. pos. / Za red. M. Boryshevs'koho, H. Bevz. – K., 2005. – S. 15.
4. Zvereva I. D. Profesiynnyy etychnyy kodeks – nahal'na vymoha chasu / I. D. Zvereva // Sotsial'na robota v Ukrayini: teoriya i praktyka. – 2003. – № 3. – S. 33-40.
5. Dolins'ka Yu. H. Samoaktualizatsiya osobystosti maybutn'oho psykhologa u protsesi profesiynoyi pidhotovky : Dys. ... kand. psykholohichnykh nauk: 19.00.07. / Yu. H. Dolins'ka. – K., 2000. – 200 s.
6. Mova L. V. Psykholohichni osoblyvosti zabezpechennya osobystisnoyi samorealizatsiyi maybutnikh psykholohiv u protsesi fakhovoyi pidhotovky : Avtoref. Dys. ... kand. psykholohichnykh nauk: 19.00.07 / L. V. Mova. – Nats. ped un-t im. M.P. Drahomanova. – K., 2003. – 20 s.
7. Tovajnyanskiy L. L. Problemy formirovaniya gumanitarno-tehnicheskoy elity: metodologicheskyy aspekt / L. L. Tovajnyanskiy, A. G. Romanovskiy, G. P. Zubar, A. L. Toptyigin // Teoriya i praktika upravlinnya sotsialnimi sistemami: filosofiya, psihologiya, pedagogika, sotsiologiya. – 2003. – № 1. – S. 3-17.
8. Romanovskiy A. G. Novyye printsipy podgotovki gumanitarno-tehnicheskoy elity v NTU "HPI" / A. G. Romanovskiy // Teoriya i praktika upravlinnya sotsialnimi sistemami: filosofiya, psihologiya, pedagogika, sotsiologiya. – 2003. – № 2. – S. 29-36.